

Ivan Fuček

TRI TEOLOŠKE STRUJE I DVIJE ANTROPOLOGIJE NA SINODI BISKUPA O OBITELJI 1980.

Posljednjih nekoliko mjeseci teološko proučavanje u svjetskim razmjerima obilježeno je zaokretom prema obiteljskoj problematici. Brak i obitelj prva su briga pape Ivana Pavla II. od početka njegova pontifikata. Tu je brigu preko Biskupske sinode 1980. uspio prenijeti na biskupske konferencije, biskupe, pastoralne radnike, laike, katehete, teologe. Dani trajanja Šeste sinode biskupa u Rimu (26. rujna do 25. listopada 1980.) mogu se obilježiti kao snažan poticaj, kao rađanje novog gibanja u Crkvi — na svim razinama i u svim odgovornima — »kao znak velike zauzetosti Crkve za obitelj«, reče Papa u *Familiaris consortio*, apostolskoj pobudnici o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu (br. 2).

Nakon uvodnih podataka o radu Sinode, htjeli bismo pod metodološkim vidikom, koji je došao do izražaja na Sinodi, te na temelju objavljenih materijala i dokumenta *Familiaris consortio* osvijetliti službu Crkve današnjoj obitelji, susljednost dosadašnjih biskupskih sinoda i cilj sinodalnih otaca i Pape s obzirom na problematiku obitelji. Isto tako željeli bismo osvijetliti i tri tendencije sinodalnih otaca onako kako su dolazile do izražaja u raspravama i u pozadini kojih je dvostruko shvaćanje čovjeka ili dvostruka različita antropologija. Slijede još neke značajke i neke novosti Sinode i spomenutog dokumenta.

Put Šeste sinode biskupa

Više od 200 biskupa iz čitavog svijeta (s delegatima naše BK nadb. Šuštarom i bisk. Koksom), uz pomoć 11 stručnjaka i 42 promatrača, bračnih parova (s našim bračnim parom Živković), odgajatelja, liječnika

i dr. proučavali su obiteljsku problematiku današnjice u 28 sjednica u plenumu te s tri tisuće nastupa, govora, intervenata i pismenih prijedloga, bilo u radu po skupinama ili u zajedničkim raspravama.

Radilo se u 11 lingvističkih skupina (grupa): na latinskom jeziku (10 sudionika), na talijanskom (28), francuskom »A« (23), francuskom »B« (23), engleskom »A« (22), engleskom »B« (23), engleskom »C« (22), njemačkom (15). Bile su također tri tzv. španjolsko-portugalske skupine i »A« (18), »B« (15) i »C« (17). Evropa je kod toga bila zastupljena sa 80 biskupa i stručnjaka, Afrika sa 42, Azija sa 33, Sjeverna Amerika sa 15, Srednja i Južna Amerika sa 43, Australija sa tri. Dakle, u lingvističkim grupama radilo je 216 osoba. To je golemi aparat, veći i složeniji negoli na nekadašnjim ekumenskim crkvenim koncilima.

Željelo se nadići granice jedne kulture, recimo ove naše zapadne. Značajan je stoga i omjer biskupa na Sinodi gledano po kontinentima: Crni kontinent — Afriku zastupao je 41 biskup. Sjevernu Ameriku zastupalo je 11 biskupa, Srednju i Južnu Ameriku 40 biskupa, Aziju 24, Australiju i Oceaniju pet biskupa, a staru Evropu 51 biskup, ubrojivši i one iz papinske Kurije. Znači, tek četvrtina biskupa zastupala je tzv. »prvi svijet« ili evropsku kulturu, najveći dio predstavljalo je »treći svijet«. Već taj statistički podatak rječito govori o reprezentativnosti kultura na Sinodi te o potrebi inkulturacije Evanđelja o braku i obitelji.

Sveti otac Ivan Pavao II. bio je nazočan i sudjelovao je gotovo na svim sjednicama. Iz toga je očito koliko mu je na srcu tema i ispravnost nauke o braku i obitelji danas. Uostalom, poznato je da je to njegova životna tema, sve tamo od njegovih najranijih profesorskih radova, pa kasnije kao biskupa i kardinala. Trebala bi posebna studija da bi se osvijetlio taj put pape Wojtyły od Lublina i Krakowa, od zaduženja koja mu je dala Poljska BK, od njegovih osnivanja »Centara za obitelj« u Poljskoj, spremanja posebnih kateheza i literature za obitelj, pa sve do međunarodnih nastupa prije nego je izabran za papu. A kao papa kroz četiri godine pontifikata u katehezama srijedom, u brojnim govorima, u sve tri enciklike, na svim putovanjima — uvijek iznova, uvijek pod drugim vidicima vraća se na tu svoju osnovnu temu koju nudi teolozima, biskupima i biskupskim konferencijama, pastoralistima i pastorcima, katehetama, onima koji se trude oko duhovnosti laika i mladih. Papino je uvjerenje: uspijemo li ozdraviti obitelj, ozdravili smo svijet.

Rad Sinode sinodalni su oci sintetizirali u 43 prijedloga ili »Propositiones«, koje su tajno predali Papi. Na temelju tog golemog sinodalnog materijala očekivala se njegova riječ poruke. U međuvremenu radila je i posebna Papinska komisija za obitelj sastavljena od nekoliko stručnjaka teologa i pastoralista. Ali budući da je u međuvremenu Papa proživio i onaj 13. svibnja 1981. i tjedne bolovanja nakon atentata, budući da je poduzeo nekoliko putovanja i morao završiti tolike poslove, tek nakon 13 mjeseci (22. studenoga 1981.) izlazi njegova Apostolska

pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu *Familiaris consortio* — Obiteljska zajednica, koja u originalnom vatikanskom izdanju ima 86 marginalnih brojeva i 167 stranica.[^] To je jedan od najvećih crkvenih dokumenata o obitelji, pisan s izvanredno mnogo razumijevanja, topline i ljubavi. Osjeća se tipičan Papin stil s premnogo doktrinalnih vidika (teološko-pastoralnih) sa snažnim personalističkim naglascima papi Wojtyli svojstvenog kršćanskog personalizma koji je on zastupao još kao profesor etike i koji ima svoje sljedbenike među filozofima etike i teolozima morala.

Sav pripremni rad Sinode, rad na Sinodi i neki važni dokumenti nakon Sinode, važniji prvi odjeci iz svjetskog tiska — sve je to marljivo skupio, odlično rasporedio, opskrbio mnogostrukim kazalima otac Giovanni Caprile DI i objavio u golemom svesku // *Sinodo dei Vescovi 1980*, izd. *La Civiltà Cattolica*, Roma 1982., str. 842. Djelo je takve vrste i formata, takvog znanstvenog karaktera da služi kao nezaobilazan instrument za svaki ozbiljan studij i točnu informaciju o radu te Sinode. Razumljivo je da djelo oca Caprilea ne donosi ni »Propositiones« (43 prijedloga), jer su sinodalni oci taj tekst — inače vrlo pomno i studiozno pripremljen — predali Svetom ocu »sub secreto« — pod tajnom, a ne donosi ni tekst završnog dokumenta *Familiaris consortio* koji je ubrzo nakon objavljivanja prveden na sve važnije svjetske jezike i predan vjernicima na čitanje, studij i postupno ostvarivanje.[^] U posljednje vrijeme osvanulo je i nekoliko komentara dokumenta *Familiaris consortio* (od sada FC) koje možemo svrstati u četiri skupine.

U poluslužbene i službene komentare spadaju: glasovito pismo tadašnjeg nadbiskupa Miinchenske dijeceze kardinala Josefa Ratzingera, rađeno na 43 prijedloga (»Propositiones«) i na temelju svojih dviju relacija na Sinodi *Brief an die Priester, Diakone und an alle im pastoralen Dienst Stehenden*, 8. prosinca 1980., zatim svezak koji je izdala »Libreria editrice Vaticana«, a priredili su ga mnogi stručnjaci (H. Alessandri, C. Caffarra, C. Colombo, J.-M. Lustiger, J. Ratzinger, J. Tomko, D. Tettamanzi i drugi) pod naslovom *La »Familiaris consortio* nel commento di... (Roma 1982).*

Slijede komentari, donekle »lijevo obojeni«, poznatih teologa moralista Pranza Bòcklea iz Bonna i Bernharda Haringa iz Rima.* Negdje u

• Usp. lat. tekst u AAS 74 (1982), 81—191 — *ho* je tiskano i kao zasebna knjižica u ed. Vatic; tal. tekst ed. Vatic. 1981; hrv. prijevod: IVAN PAVAO II, *Obiteljska zajednica — Familiaris consortio — Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, KS, Zagreb 1981: služim se tim prijevodom, ali od njega uvijek odstupam kad to traži jasnije pogađanje smisla originalnog teksta (navodim samo FC i marginalni broj, nerijetko s naznakom odsječka, npr. FC 5,4 ^ broj 5, odsječak 4).

* 43 prijedloga »Propositiones«, usp. u franc. prijevodu *Documentation catholique*, 7. lipnja 1981; tal. prijevod. // *regno/documenti*, n. 13, od 1. srpnja 1981, 386—397.

^ BÖCKLE F. (mit einem Kommentar), *Dem Leben in Liebe dienen. Apostolisches Schreiben über die Aufgaben der christlichen Familie in der Welt von Heute — Papst*

»sredinu« možemo smjestiti komentare profesora Dionizija Tettamanzija, poznatog moralista i pastoralista iz Milana, te oca F. Refoulea O. P., iz Pariza.* Napokon su tu i komentari »desnice« rasijani u mnogim časopisima, napose onaj Papinske teološke rimske akademije, izdan u zasebnom broju *Divinitas*, gdje je svoje priloge dalo 15 stručnjaka-teologa, među kojima spominjemo kardinale Josepha tioffnera i Pietra Palazzanija, glasovitog frane, teologa Jean-Marie Auberta, pa njemačkog moralista Gustava Ermeckea i teologa Leona Scheffczyka, s Papinskog sveučilišta Gregoriana oca Marcelina Žalbu, te prof. na Urbaniani i na Lateranu don Luigija Bogliolo, salezijanca.^

To je, dakle, novo golemo proučavanje s odrednicama obnove obitelji i njezine zadaće u svijetu i Crkvi. »Stoga je nužno«, kaže papa Ivan Pavao II., »da svi postanu svjesni prvenstva čudorednih vrednota, a to su vrednote ljudske osobe kao takve (. . .). Odgoj čudoredne svijesti koja svakog čovjeka čini sposobnim da prosuđuje i rasuđuje prikladna sredstva kojima će se ostvariti u skladu sa svojom izvornom istinom postaje prvenstven i neodgodiv zahtjev« (FC 8, 3 i 5).

Crkva u službi obitelji

Odmah na početku dokumenta FC Papa pred čitatelja stavlja dvije veličine: Crkvu i obitelj. Te se veličine sučeljuju, povezuju, prožimaju, jasno su razlučene, ali ne smiju biti razdijeljene. Subjekt inicijative, dijaloga te evangelizacije obitelji jest Crkva. Objekt kojemu je upravljena poruka Evanđelja kroz Crkvu jest obitelj. Ali ne pasivan objekt nego aktivan, tako da u isto vrijeme postaje i »aktivan stvaralački subjekt« koji dalje prenosi riječ istine o svojoj stvarnosti. Kojemu tipu obitelji progovara Papa? O kakvoj je obitelji raspravljala Sinoda? Danas, naime, postoje različiti »tipovi« obitelji, sve do onakvih oblika koji više nisu obitelji. Stoga se i govori o »obitelji bez djece«, o »djeci bez obitelji«, o »braku bez obitelji«, o »obitelji bez braka«, govori se o »završetku obiteljske ere«, o »privremenim obiteljima« itd. Papa, unatoč svemu, upotrebljava član »la famiglia« — obitelj. Znači, on govori određenoj obi-

Johannes Paulus II., Herder, Freiburg-Basel-Wien 1982: prve 164 stranice su njem. prijevod FC, a od 167.—203. autorov je komentar; HARING B. ('commento di). *La famiglia cristiana nel mondo di oggi. Esortazione apostolica »Familiaris consortio« di Giovanni Paolo II.*, ed. Paoline, Roma 1982: prvih 57 stranica autorov su komentar, a od 61.—250. tekst je tal. prijevoda FC.

* TETTAMANZI D. (a cura di), *L'esortazione sulla famiglia e Familiaris consortio*, ed. Massimo, Milano 1982: str. 1 — 44 — Introduzione alla lettura; str. 45—149 — Il testo FC; str. 153—216 — Sussidi per incontri pastor.^li; str. 219—254 — Indice analitico per argomenti; REFOULE F. (con introd.), *Les tâches de la famille chrétienne*. Cerf, 1982: kratak komentar s prijevodom teksta FC na francuski.

^ *L'Esortazione Apostolica »Familiaris Consortio« di Giovanni Paolo II commentata da teologi di varie nazioni*, u *Divinitas* 26 (1982), 245—479.

telji, sasvim jasnom tipu obitelji. On se obraća katoličkoj obitelji i ima pred očima *istinu o obitelji*, tj. stalno gleda onu stvarnost kakva je prema Stvoriteljevoj zamisli obilježila prve stranice Biblije i kakvu je Krist nedvoumno potvrdio, osvijetlio i zahtijevao. Neizravno Papa govori obiteljima čitavog svijeta, svih religija i civilizacija jer samo je jedna istina o obitelji autentična, ona objavljena.

Značajno je da se već u prva tri broja izraz »Crkva« spominje osam puta. Papa želi naglasiti svijest Crkve s obzirom na zadatak koji joj je dan, jer »brak i obitelj predstavljaju jedno od najdragocjenijih dobara čovječanstva« (FC 1,2); želi naglasiti odgovornost koju Crkva nosi za obitelj, zato »nastoji da se njezin glas čuje« (FC 1, 2); Crkva »nudi svoju službu« (FC 1,2); ona je »zabrinuta za obitelj« (FC 2,3); ona osjeća hitnost navlještanja Evanđelja (. . .), osobito onima koji su pozvani na ženidbu I za nju se pripremaju, svim bračnim drugovima i svim roditeljima« (FC 3,1). Crkva odmah na početku dijaloga s obitelji želi upozoriti da je brak »iuris divini« — božanskog prava, a ne crkvenog. »Stoga Crkva«, reče već na Sinodi kardinal J. Ratzinger, »brak ne može dokinuti, a ne može ga ni promijeniti. Ona ga može I mora braniti i pružiti mu svaku pomoć da uzmogne živjeti darove Stvoritelja i Otkupitelja.«[°] Crkva se, dakle, u tom dijalogu legitimira kao učiteljica ne svoje nego »Kristove istine« (FC 5,4).

U tom smislu zacrtana je druga misao, koja se Isto tako uočava na početku, tj. zadaća Crkve. Crkva ne želi ništa drugo nego »služiti« obitelji. Izrazi kao »služiti«, »biti na službu«, »pomoći«, »dati se« pojašnjuju poziv Crkve spram obitelji. A papa, kao Petrov nasljednik, kaže za sebe da je samo »tumač te žive zabrinutosti Crkve za obitelj« (FC 2,3) koji mora donijeti »prikladne smjernice za obnovu pastoralnog zauzimanja na tom temeljnom području ljudskog i crkvenog života« (FC 2,3). U tom smislu Papa se napose obraća mladima »koji se spremaju za brak i obitelj, kako bi im otvorio nova obzorja, pomažući im da otkriju ljepotu i veličinu poziva na ljubav i služenju životu« (FC 1,3). Te dvije posljednje Papine riječi, »poziv na ljubav« i »poziv na služenje životu«, obilježuju dvije bitne svrhe braka prema Drugom vatikanskom (usp. GS 48 I 50), o čemu su pokoncilskih godina Izvršni teolozi I juristi dali svoje radove.

Isto tako odmah na početku dokumenta Papa upozorava na jednu činjenicu I tri njezine posljedice: »Obitelj je u današnje vrijeme, kao i druge ustanove, a možda I više od njih, pogođena mnogostrukim, dubokim i brzim promjenama društva i kulture« (FC 1,1). Posljedice su toga da: Ima obitelji koje su, unatoč svemu, i dalje »vjerne vrednotama koje su temelj obiteljske ustanove«; druge su, naprotiv, zbunjene i stoga nesigurne,

[°] Usp. prvu relaciju kard. J. RATZINGERA, »De muneribus familiae christianae in mundo hodierno« (Lineamenta), u CAPRILE G. (a cura di) // *Sinodo dei Vescovi 1980*, ed. »La Civiltà Cattolica«, Roma 1982, 615—657. Tu knjigu 7/ *Sinodo dei Vescovi* odsad navodimo SV.

tjeskobne, u sumnjama i u neznanju »pred svojim zadaćama i dužnostima«, ali još traže istinu o sebi; treće su nepravdom na najrazličitije načine »spriječene da ostvare svoja temeljna prava« (FC 1,1). Sučelice tom trostrukom vidiku, Crkvi je jasan trostruki zadatak: podupirati i osigurati one vjerne; prosvijetliti tjeskobne i smućene koje, međutim, traže istinu; pomoći onima koje su nepravdom spriječene da žive puninu bračne i obiteljske istine.

Iz tih prvih odrednica dokumenta FC možemo s W. Kasperom zaključiti: Crkva je uvjerena da su za najveći dio ljudi brak i obitelj onaj normalni prirodni ambijent u kojemu se može ostvariti najdublja osobna sreća, ispuniti sadržajem ljudski život, oživotvoriti ljubav i neposredno izvanredno spojiti vjera i život." Ali da bi to obitelj postigla, »treba da ponovno otkrije ljepotu i veličinu svojega poziva«, kaže Papa (FC 1,3).

Povezanost s prijašnjim Sinodama

Ova je Sinoda »prirodni nastavak dviju prethodnih« (FC 2,1), tj. one o »evangelizaciji« od 27. rujna do 26. listopada 1974., i one o »katehizaciji« od 30. rujna do 29. listopada 1977. Plod Sinode 1974. jest dokument pape Pavla VI. *Evangelii nuntiandi* — o evangelizaciji u suvremenom svijetu (8. prosinca 1975.), bez sumnje jedan od najljepših, najnadahnutijih i najvrednijih crkvenih poruka svijetu ovoga stoljeća. A plod Sinode 1977. jest apostolski nagovor Ivana Pavla II. (16. listopada 1979.) pod naslovom »Catechesi tradendae« — apostolska pobudnica o problemu katehizacije: svojevrsan bogat tekst koji bi imao biti temelj novog zamaha u katehetskom radu i proučavanju. A budući da kršćanska obitelj nije samo objekt evangelizacije i katehizacije Crkve nego aktivni »stvaralački subjekt«, kako se izrazio Ivan Pavao II. prigodom otvaranja te Sinode o obitelji, to je »kršćanska obitelj, doista, prva zajednica pozvana da navješćuje Evanđelje ljudskoj osobi u razvoju te je postupnim odgojem i katehezom dovede do pune ljudske i kršćanske zrelosti« (FC 2,1).«

»Obitelj kao i Crkva mora biti mjesto gdje se Evanđelje prenosi i odakle ono zrači«, jednako naučava papa Pavao VI.¹ I nastavlja: »U krilu obitelji, koja je svjesna svog poslanja, svi njeni članovi evangeliziraju a ujedno su svi evangelizirani. Ne samo da roditelji svojoj djeci prenose Evanđelje već to isto Evanđelje oni mogu primiti i od njih pošto je duboko proživljeno. Obitelji evangeliziraju i mnoge druge obitelji kao

¹ Usp. KASPER W., *Zur Theologie der christlichen Ehe*, Vri. Grünewald, Mainz 1977, 9.

* Usp. Papa IVAN PAVAO II., *Homilija na otvaranju Seste sinode biskupa*, 2 (26. rujna 1980): AAS (1980), 1008, eie. FC 2, bilj. 2.

¹ Usp. Papa PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi — apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, KS, Zagreb 1976., (dokumenti 50), br. 71, str. 63—64.

i sredinu u kojoj žive.« A budući da danas u Crkvi ima sve više mješovitih brakova, papa Pavao VI. ne propušta dozvati u svijest ekumensku zadaću evangelizacije: »I bračni drugovi u mješovitim brakovima moraju svojoj djeci navijestiti Krista, sa svirne što njihovo zajedničko krštenje zahtijeva. Te obitelji imaju ujedno tešku zadaću da budu graditeljice jedinstva.w^"

»Kao odgojna zajednica (obitelj) mora pomoći čovjeku da spozna svoj poziv i preuzme na sebe nužnu odgovornost za ostvarenje veće pravednosti, tako da ga od samog početka oblikuje za međusobne odnose, bogate pravednošću i ljubavlju« (FC 2,2). U tom se smislu Sinoda o obitelji nadovezuje čak na radove Sinode o ministerijalnom svećeništvu i pravdi u svijetu, od 30. rujna do 6. studenog 1971., i na njezine dokumente *De sacerdotio ministeriali* — o službenom svećeništvu i *De iustitia in mundo* — o pravdi u svijetu." Tako je, prema riječima kardinala J. Ratzingera, tema o obitelji »središnji problem ne samo Crkve, nego čitavog ljudskog roda.«^^ A katolička obitelj ima specifičan zadatak u Crkvi i jedinstveni položaj u suvremenom svijetu. *Familiaris consortio* upravo je željeni program njezinog posvećenja, prenošenja života, odgojnog i evangelizatorskog rada. Ako je, naime, pripremni dokument bio nazvan »brevijarom« problema o obitelji, onda je apostolska pobudnica FC »suma ili zbroj cjelokupne vizije koju Crkva ima o zadaći obitelji sučelice današnjoj problematici«, reče tajnik Sinode J. Tomko.'^

Vrijedno je u tom smislu osjetiti duh izjava nekih sinodalnih otaca, pošto su se vratili u svoje zemlje. Kanadski delegati 13. studenoga 1980. izjaviše: »Tijekom svih radova u nama je sazrijevalo uvjerenje da će se najveći dio problema riješiti onda kada obitelji postanu službenici dobre vijesti unutar svoje situacije, pošto su u svoje ruke uzeli vlastitu budućnost.« Zatim se obraćaju obiteljima izravno: »Vama je upravljen Božji poziv da izgradite Kraljevstvo. Prihvativši odgovornost koju nitko mjesto vas ne može preuzeti, izgradit će se bolji svijet. To je poziv laika.«** Francuski biskupi 29. listopada 1980. pišu: »Sinoda je osvijetlila kako se ljubav Boga Oca, Sina i Duha zrcali u srcu kršćanske ženidbe: 'Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih' (Post 1, 27). Taj se misterij ostvaruje u punini Kristove ljubavi prema Crkvi, svojoj zaručnici. Iz tog neiscrpnog vrela istječe, kao živa voda, kršćanska obitelj. Njezina specifična milost čini je povlaštenim mjestom odgoja i evangelizacije. Na obitelj različitih kultura spa-

'» Isto, br. 71, str. 64.

" Usp. pregled svih biskupskih Sinoda do sada u SV, 796 [*Prospetto dei Sinodi finora celebrati IV*]b7—1980/ s točnim podacima). SV, 71.

^^ J. TOMKO, »Frutto e coronamento del Sinodo 1980«, u AA.VV. *La >Familiaris consortio*. L'esortazione Apostolica sulla famiglia nel commento di. . .*, ed. Vaticana, Città del Vaticano 1982, 11—20, ovdje 20 (ovo djelo navodimo kraticom FCC).

L'EgUse Canadienne, XIV (13 nov. 1980), n. 6, pp. 169—170, cit. SV, 570—571.

da da živi tu milost i taj zadatak kroz radosti, teškoće i svagdašnje nade. Unatoč ograničenjima i grijesima svih i svakoga. Gospodin u vama izvodi svoje otajstvo ljubavi, praštanja i života».

Više je sinodalnih otaca izjavilo da Sinodu biskupa o obitelji ne možemo razumjeti drukčije osim u svjetlu vjere. »Sociološki podaci i statistike imaju svoju težinu, ali ih ne smijemo pomiješati sa sadržajem vjere.«¹⁵ Delegat Švicarske BK izjavio je :»Za vrijeme te Sinode biskupi su bili svjesni da živjeti evanđeoske vrijednosti u svijetu koji više nije kršćanski znači ići protiv struje. Ali naviještati i živjeti takve vrijednosti tvori pro-ročku misiju Crkve. Da bi obitelj uzmogla obavljati svoju misiju, treba da bude pripremljena — nadugo se govorilo o daljnjoj i bližoj pripravi na brak.«¹⁶

Mnogi su episkopati odaslali svoja pisma vjernicima prije objavljivanja FC (švicarski, irski, portugalski, francuski, kanadski), mnogi ordinariji svojim biskupijama. Značajan je niz rezolucija latinskoameričkih episkopata ((CELAM). Jedna od njih naglašava posebnu brigu oko rada s obitelji da postane »odgojiteljica vjere i njegovateljica socijalnih kreposti.«¹⁷ Pobudan je šesti opći skup simpozija Konferencije biskupa Afrike i Madagaskara (28. lipnja do 5. srpnja 1981.) (SCEAM), održan u Yaoundéu (Camerún). Monsinjur J. Tomko na tom je skupu sažeo rad Sinode u dvije točke: — Božji plan o obitelji »na početku« i u Kristovoj obnovi; — zadaci kršćanske obitelji da odgoji zajednicu osoba, prenese i brani život, formira za vjeru, za ljubav, za slobodu, za ljudske vrijednosti. Na simpoziju je sudjelovalo stotinjak osoba, među kojima šest kardinala, oko 50 biskupa zastupnika 32 BK kontinenta, različiti stručnjaci.¹⁸

Na Sinodi je izražena želja da se na univerzalnom planu izradi povećanja prava obitelji (vidi 14 »prava« u FC 46), a na pokrajinskom direktoriji i katekizmi za obitelj. U međuvremenu Papa je, uz već postojeće Papinsko lateransko sveučilište kojemu je dao i posebnu konstituciju da može podijeljivati sve akademske stupnjeve, osnovao »Papinsko vijeće za obitelj« i »Papinski institut za obitelj«.¹⁹ Nije li naš skromni »Obiteljski

15 Usp. *La Croix*, 29. listopada 1980, cit. SV, 571—573, ovdje 572.

16 Izjava mons. J. Lozana Barragana 6. studenoga 1980., usp. *Documentation e Información Católica* (DIC), 20—27 nov. 1980, pp. 801—802, cit. VS, 575.

Izjava mons. BuUeta agenciji Kipa, 16. prosinca 1980., cit. SV, 575—576.

17 Usp. *Lettere pastorali e assemblee episcopali*, u SV, 577—581, ovdje 580.

18 Usp. *L'assemblea generale delto SCEAM*, u SV, 581—583, ovdje 582: doliument koji su predložili sastojao se od 4 dijela: opće perspektive, tradicionalni brak (tj. prema afričkom načinu), kršćanski brak, pastoralni i katehitički vidici. Raspravljalo se osobito o novom afričkom teološkom istraživanju na tom području s naglaskom na to da se afrička Crkva ne želi odijeliti od načela opće Crkve. Na teoretskom planu zaključeno je da je potrebno produbljivanje i obuhvatnije upoznavanje antropoloških elemenata, socijalnih i religioznih u svim afričkim predajama, koje su toliko raznolike u pojedinim narodima i plemenima, da bi se sačuvalo i kristijaniziralo sve ono što je u tim predajama zajedničko i sukladno s kršćanskim shvaćanjem braka.

J. TOMKO, cit. (v. bilj. 13), u FCC, 12—13.

centar« uz Filozofsko-teološki institut Df u Zagrebu, koji radi od 1971., u tom velikom plamenu novog oduševljenja u radu za obitelj ipak iskra prethodnica koja je već zapalila vatre na ognjištima!

Svrha Sinode biskupa i pobudnice »Familiaris consortio«

Što se očekivalo od Sinode i Papine riječi? Odgovor nam daje isti dokument FC. Tamo valja otkriti njegov »materijalni« i »formalni« objekt, da se izrazimo školskim jezikom. Taj nas, naime, objekt uvodi u precizni naum pobudnice.

Materijalni objekt (*obiectum materiale*) radi jasnoće promatramo pod dvama vidicima. Materijalni opći objekt (*obiectum materiale in genere*) jest »dragocjeno dobro braka i obitelji« (FC 3,1), tj. današnja katolička ženidba i obitelj sa svim svojim odnosnim dužnostima: prema svijetu u konkretnom ambijentu, prema modernom društvu s njegovim značajkama, prema pojedinačnim osobama i drugim kršćanskim i nekršćanskim obiteljima, prema Bogu i Crkvi, napokon, prema samoj sebi sa svom istinom o tom dragocjenom dobru »braka i obitelji i njihovom najdubljem značenju« (FC 3, 1). To znači: »dobro« i »značenje« sakramenta ženidbe, domaćeg ognjišta, »male kućne Crkve«, napose još svega onoga što tvori međuljudske odnose unutar obiteljskog gnijezda; muž-žena, roditelji-djeca. Materijalni objekt u posebnom značenju (*obiectum materiale specificum*), tj. ono što se napose željelo Sinodom biskupa i apostolskom pobudnicom FC, a to je omogućiti da se *spozna* i provede »sva istina o dragocjenom dobru braka i obitelji« (FC 3, 1). Tu »spoznaju istine o braku i obitelji«, koju Crkva posjeduje i u koju neprestano sve dublje ulazi, ona želi »hitno« (FC 3,1) navijestiti, prenijeti, oživotvoriti i tako stvoriti ozračje opće obnove. U dokumentu FC kaše se »sva istina«, što, bez sumnje, upućuje na izvanredan pothvat današnje Crkve za isto tako izvanredne okolnosti današnje obitelji.

Formalni objekt (*obiectum formale*) ili, kako bi se izrazili filozofi, »onaj poseban vidik pod kojim valja gledati brak i obitelj«, nije samo »svjetlo razuma« (*lumen rationis*) nego, prije svega, »svjetlo vjere« i »osjećaj vjere« (*lumen fidei* i *sensus fidei*). Bez vjere neshvatljive su i papina poruka i poruka Sinode. Zato se u dokumentu i čita da Crkva to čini prosvijetljena vjerom« (FC 3,1) i vodena »osjećajem vjere (GS 12), što je dar koji Duh udjeljuje svim vjernicima« (FC 5, 1). Time je dokazivanje »svjetlom razuma«, ili kako bi se Akvinac izrazio »ispravnim razumom« (*ratione recte iudicante*), vrednovano, preuzeto, prožeto i osvijetljeno vjerom (*lumine fidei*). To je ujedno važna posebnost (*specificum*) tog dokumenta po čemu se razlikuje od nekih drugih dokumenata crkvenog učiteljstva, na primjer od enciklike *Humanae vitae* (1968.) u kojoj najveću ulogu imaju razumski dokazi na temelju tzv. naravnog zakona

(na 25 mjesta). Naprotiv, u FC argumentacija je pretežno biblijsko-teološka pa je zato doktrinalno bogata i teološki razvijena.

Svjetlom vjere FC obraća »veliku pozornost na ljudske elemente obitelji, utemeljene u samoj naravi čovjeka. Štoviše, ti su elementi prethodnica kršćanskog braka utemeljena na Evanđelju i nauci Crkve«. ^{*,^} U kratkoj sintezi FC istu misao izražava ovom rečenicom: »Brak i obitelj ustanovio je Bog u stvaranju (Post 1–2) i oni su u samima sebi usmjereni k ispunjenju u Kristu (usp. Ef 5) pa im je potrebna njegova milost da budu iscijeljeni od rane grijeha^{^^} i privedeni svojem 'početku' (usp. Mt 19,4), to jest punoj spoznaji i cjelovitom ostvarenju Božjega nauma« (FC 3,3). I citat iz govora A. Šušlara i ovaj navod iz FC govore o kršćanskoj antropologiji braka i obitelji, koja stvarnost ili istinu vidi tako da je »poredak stvaranja« (*prdo creationis*), ili kako se nekad izražavalo, »naravan čovjek« uključen u »poredak spasenja« (*ordo redemptionis*), ili u »vrhunaravnog čovjeka«. Radi se o jedinoj stvarnosti ili jedinoj istini kršćanske ženidbe i obitelji koju vjerom spoznajemo kroz Krista i njegovu poruku, silazeći sve do »početka«, tj. do stvaranja čovjeka, do zamisli ženidbe i obitelji objavljene na početku Biblije. Prema tome, formalni objekt Sinode i dokumenta FC ne kaže samo stanovitu lijepu informaciju, pa bila ona osvijetljena i vjerom, nego želi formirati bračne parove i obitelj za odgovarajuću i istinsku kršćansku praksu, prema »Božjem naumu o braku i obitelji« (FC 11). Ne, dakle, samo vrijedna nova ili ponovljena kršćanska »spoznaja«, koja u sebi uključuje i onu »opće-ljudsku«, nego »naviještanje Božjega nauma (.. .) za kršćansko promaknuće« ili za cjelovito ostvarenje *istine o braku i obitelji*.

Adresati pobudnice, kako se očituje iz početnih poglavlja, a to smo već na drugi način spomenuli, jesu, prije svega, katolička, pa onda, kršćanska obitelj. Ali papa Ivan Pavao II., kojemu je obitelj svijeta prva briga, razvijajući istinu o tom misteriju »prema Božjemu naumu« (usp. FC 11–16), osjeća »hitnu« dužnost da poruku rekne i nekršćanskim obiteljima, da uputi riječ svim ljudima dobre volje, da »svima bez razlike, a osobito onima koji su pozvani na ženidbu i na nju se pripravlja, svim bračnim drugovima i svim roditeljima svijeta« (FC 3,1) razotkrije stvarnost istine. Svrha je »obnova obitelji« i »obnova pastoralnog zauzimanja na tom temeljnom području ljudskog i crkvenog života« (FC 2,3). U tom smislu reče na Sinodi kardinal A. Poma: »Čitava Crkva usredotočuje svoju pažnju na obnovu kršćanske obitelji. Obitelj zaslu-

" A. SUŠTAR, Iz govora, na 3. generalnoj sjednici (29. rujna 1980., poslije podne), SV, 94.

" Tu se cit. GS 47; IVAN PAVAO II., *Appropinquet iam*, 1 (15. kolovoza 1980): AAS 72 (1980), 791. To je pismo kojim Papa potiče na molitvu za dobar uspjeh biskupske Sinode i najavljuje za 12. listopada svečanu službu u Rimu posebnog *Dana za obitelj*, potičući da i drugi slijede taj primjer i da mole molitvu koju je sastavio i koju tu prilaže. Usp. tal. prijevod u SV, 62–64.

zuje takvu prednost zbog svojeg unutrašnjeg dostojanstva i aktualnosti okolnosti u kojima se nalazi, živi i djeluje.«^{^*}

Koja metoda i kakva antropologija[^]

Postavlja se osnovno metodološko pitanje: Radi li se u radu Sinode i u dokumentu FC samo o obnovi pastoralnog djelovanja na ženidbenom i obiteljskom području radi njihova temeljitog obraćenja ili također o dubljim shvaćanjima, o novom pristupu, novom pojašnjenju, novoj impostaciji (bar donekle) predane katoličke nauke o braku i obitelji? Ako [^]€ radi samo o obnovi, onda je cijela problematika Sinode i pobudnice FC isključivo na *parenetskoj osnovici*, ne na teološkoj ili teološko-etičkoj. Odgovor na pitanje pokušat ćemo nazrijeti u analizi triju teološko-pastoralnih struja koje su se pojavile među sinodalnim očima. Iste struje registrirao je u drugoj službenoj relaciji na Sinodi kardinal J. Ratzinger.^{2*} Radi se zapravo o trostrukoj metodologiji i o dvjema dosta različitim, ne baš sasvim razlučenim, antropologijama.

Prva tendencija izložena je stavom onih (»progresivnih«) otaca koji su zahtijevali nešto novo. Vodili su se bojazni da se ne bi dogodilo da se i opet u dokumentu Sinode koji će izaći naknadno (= FC) ponavljaju već poznate i izlizierte »fiksirane formule«, kao da bi nauka o braku i obitelji bila definirana i završena jednom zauvijek. Ti oci misle da se stvarnost ne može jednostavno »uzeti« iz teoretskih načela. Nauka se kroz povijest razvija, a narod je Božji na putu — »hodočasnički narod«. Tijekom putovanja treba nauku uvijek ponovno razmatrati, studirati, revidirati.

Kriterij tog razvoja nauke kroz povijest jest, kažu, prije svega, »osjećaj vjere« (*sensus fidei*) Božjega naroda, u kojemu su stare i nove stvarnosti toliko povezane kroz epohe i preokrete Crkve i svijeta da taj »osjećaj vjere« tvori sintezu »iskustva« kršćanskih supruge, studija teologa, filozofa, humanih znanosti i razlučivanja vrijednosti koje vrši učiteljstvo Crkve u svjetlu vjere. Dakle, osnovne kategorije te metode Jesu: »povijest« koja se očituje u »znakovima vremena« i »iskustvo« koje se izražava u »osjećaju vjere«. Logično je da pastoralno djelovanje u nekom

² A. POMA, Iz govora na 7. generalnoj sjednici (1. listopada 1980., poslije podne), SV, 166.

Usp. J. RATZINGER, *De muneribus familiae christianae in mundo hodierno (post disceptationem)*, u SV, 757–769, ovdje 758–759; usp. skrać. tal. prijevod u SV, 330–334.

»Tri teološke struje« sinodalnih otaca imaju se shvatiti tako da se dvije prve bave sadržajem, a treća načinom davanja poruke; stoga upotrebljavam skraćeno: »dvije teološke« i »jedna pastoralna« struja. Ali važno je istaknuti da je i ta pastoralna »teološka«, ukoliko pastora! Crkve spada u zasebnu teološku granu, tzv. »pastoralnu teologiju«.

smislu *prethodi* sudu nauke pa je vodi tako da uzmogne dohvatiti stvarnost života i trajno napredovati s razvojem povijesti.

Druga tendencija otaca iskazala se u stavu onih (»konzervativnih«) koji smatraju da je pastoralni zadatak Crkve, prije svega, jasnim načinom, bez ikakvih ekvivokacija, izložiti svoju stalnu nauku o braku i obitelji. Spasenja nema, osim u istini, prema poruci Pisma (usp. 1 Tim 2,4), Crkva se ne smije podvrgnuti javnom mišljenju kao da bi sociološki zakoni bili neopozivi. Naprotiv, njezina je zadaća da jasno denuncira bolesti svijeta i da ih ozdravlja lijekom Evanđelja; znači, snagom križa i uskrsnuća Krista Gospodina. Treba, dakle, na jasan, siguran i hrabar način — bez ikakvih dvojbi — obrazlagati svjetlo Evanđelja.

Ni ovdje nije isključen stanovit razvoj nauke: on se događa ukoliko vjera proniče i mijenja život ljudi i, dosljedno tome, strukturu svijeta. To je »metanoia« i »epistrophe« — obraćanje u kojem se nastavlja utjelovljenje Riječi, pa tako pomalo svijet (*gradualiter*) postupno dolazi punoj zrelosti dobi Kristove. Upravo prema etičkoj Pavlovoj normi: »Istinitujući u ljubavi da poradimo te sve uzraste u Njega, koji je Glava, Krist« (Ef 4,13).

Treća tendencija mogla bi, možda, biti put kako da se na pastoralnom planu spoje obje prijašnje tendencije. Ti oci govore isključivo o *uporabi* crkvene nauke u životu ljudi. Duboko su uvjereni da je pri tome nužno voditi se finim pedagoškim načinom: ne na prepad nego postupno (*gradualiter*) bračne parove i obitelji privoditi evandeoskom načinu života i izgraditi mostove kojima bi se prevladale udaljenosti između stvorenih i uvriježenih vlastitih običaja i autentičnog kršćanskog poziva. Ti su običaji često u raskoraku s naukom Crkve i čovjekovim dostojanstvom. Mijenjati običaje, mentalitet, čitavo ozračje u kojem živi današnja obitelj; »treba započeti i usavršiti smionu opću akciju kako bi se prave vrijednosti i kriteriji ljudskog i kršćanskog života, bilo pojedinačnog ili društvenog, našli i pronašli (*re inveniantur*) da budu ponovno prihvaćeni«, govorio je biskup Ivo Lorscheiter.-"

Prva i druga tendencija zahvatile su i doktrinalno, treća samo pastoralno. Ne ulazeći u daljnju analizu triju stavova, ostaje nam ukratko vidjeti treba li, i eventualno s kojim teološkim postavkama, identificirati te tri tendencije.

Prva i druga govore o *problemu razumijevanja* sadržaja koji treba predati supruzima i obiteljima. Treća govori o problemu *prenošenja*. Da bi se pojasnio smisao tih stavova treba jasno »teološku dimenziju« evanđeoske poruke lučiti od »teološko-etičke dimenzije« iste poruke. Razilaženje otaca zapaža se samo unutar teološko-etičke dimenzije.

" I. LORSCHTEITER, »La famiglia vittima della società«, u // *regno/documenti* 15 (1980), 503.

Zastupnici *druge* tendencije misle da su bračni i obiteljski etički problemi definitivno riješeni Evanđeljem ili njegovim djelotvornim posredovanjem. Stoga rješenje problema identificiraju s »lijekom Evanđelja«. Njima je očito da svjetlo Evanđelja preobražava »teoretska načela« koja onda vode do »fiksiranih formula« i do »definitivne i završene nauke jednom zauvijek«.

Zastupnici *prve* struje misle da se kroz povijest i kroz iskustvo prosvijetljeno vjerom razvijalo shvaćanje etičkih problema braka i obitelji s njihovim rješenjima. Uvijek je tako, misle ovi, da pastoralni rad pretihodi sud nauke i da ga vodi na prikladan način kako bi doista dohvatilo realnost života i njegova razvoja kroz povijest.

Drugim riječima: u krilu Sinode rodila se potreba da se *revidiraju* etičke argumentacije o bračnim problemima i da se stave u alternativu tipa koji želi »fiksirane norme«. ^ Oci treće skupine ne postavljaju pitanje koja bi nauka bila sukladnija Evanđelju i kako je kao takovu utvrditi. Čitav je problem: kako je *upotrijebiti* da postane vrijednim pedagoškim vodičem; kako se prema njoj postaviti da zahvati život ljudi; kako postići da kršćani ostvare ono što zahtijeva njihovo zvanje »biti kršćanin«?

Želimo li sada s etičkog vidika ocijeniti te struje među sinodalnim očima, onda još jednom *držaj* nauke koji valja prenijeti supružima i obiteljima treba lučiti od načina *prenošenja*. Dvije teološke struje, tj. »prva« i »druga« gledaju sadržaj nauke, pa stoga, s jedne strane, traže inteligenciju onoga koji shvaća i prihvaća dokazani i obrazloženi sadržaj. Znači 'sadržaj se razumno dokazuje i razumno prihvaća: i subjekt koji obrazlaže i objekt koji prihvaća vode se, prije svega, razumnim dokazima, dakako, osvijetljenima vjerom.

Treća, odnosno, pastoralna struja gleda kako ljude dovesti do sadržaja nauke, a to je problem egzortacije; skloniti volju da se vrši ono što se spoznaje kao pravedno, ili što se spoznavalo već odavno kao pravedno ali se nije vršilo.

Problem *dokazivanja*, kako izlazi iz prvih dviju teoloških struja, jest problem normativne etike. On se odnosi na dva danas poznata tipa argumenata u moralci: jedan tip nazivaju »deontološkim«, a drugi »teleološkim«, s obzirom na »moralno ispravno« i »moralno neispravno«, na »moralno pravedno« i »moralno nepravedno«, te s obzirom na norme djelovanja i na posljedice djelovanja. Deontološko dokazivanje vjeruje da

S. PRIVITERA, »II problema metodologico al sinodo dei vescovi«, u *Rivista di teologia morale* 14 (1982), 23–36: vrijedno je vidjeti kako autor obrazlaže istu problematiku. Za širu informaciju o problemu argumentacije usp. W. WOLBERT, »Parenesi ed etica normativa«, u (isto) 13 (1981), 11–39; ID., La confusione tra parenesi ed etica normativa« u (isto), 227–236; usp. R. GINTERS, *Parenesi morale ed etica normativa*, u ID., *Valori, norme e fede cristiana. Introduzione all'etica filosofica e teologica*, ed. Marietti 1982, 84–89 (tit. orig. *Werte und Normen. Einführung in die philosophische und theologische Ethik*, Wandenhoeck u. Ruprecht — Patmos, 1982).

može dokazati da Je nešto »apsolutna dužnost« (*deon*) s obzirom na *određene čine*, i to neovisno o bilo kakvim posljedicama, na primjer da je kontracepcija u sebi zlo. Teleološko dokazivanje, naprotiv, ne prosuđuje samo određene čine, nego ujedno i *svrhu i posljedice (telos)* tih čina. To dokazivanje ostvaruje se u širem kontekstu da bi se tako došlo do zaključka mogu li se ti čini opravdati ili ne. Taj tip dokazivanja, osobito u anglosaksonskom svijetu i tzv. »analitičkoj etici«, naziva se također neologizmima »konsekvencijalizam« ili »proporcionalizam«. Neki ga čak nazivaju »utilitarizam«, ali taj posljednji izraz u nas je opterećen i vodi nas prema drugom značenju.

Dakako, »deontolozi«, koji, prije svega, brane apsolutne i uvijek važeće norme, imaju danas drukčiju antropologiju, dosta različitu od »teleologa«, koji prije svega gledaju posljedice čina. To su, prema tome, dvije antropologije, s dva različita polazišta, s različitom sistematizacijom, dosta različitim stavovima prema dokazima iz Biblije, patristike i crkvenog učiteljstva, prema povijesnom i Iskustvenom momentu, prema formulacijama etičkih normi, itd. Ali unutar ovog okvira nije nam moguće dalje razvijati ovu refleksiju.¹

Problem egzortacije, kako ga gleda treća struja sinodalnih otaca, jest problem *pareneze*: odnosi se na način kako osvojiti čovjekovu volju, a uvijek ima pred očima »moralno dobro« ili, s druge strane, »moralno zlo« u stavu pojedinca kao moralnog subjekta i u stavu većih ili manjih zajednica. Napominjemo: redovito, na žalost, postoji stanovit raskorak i kod subjekta koji inače ima moralno dobar stav; raskorak, naime, između onoga što hoće i onoga što stvarno čini. I Pavao je upozorio na taj problem: »Ta ne činim dobro koje bih htio, nego zlo koje ne bih htio — to činim« (Rim 7,19).

U dokumentu FC opažamo elemente svih triju struja koje Papa odlično nadvisuje vlastitom biblijsko-teološkom antropologijom. Čini mi se ipak da ponajviše do izražaja dolazi fini nenaglašeni teleološki tip kojim on dokazuje, obrazlaže i motivira. A kad se radi o deontološkim dokazima osobito u trećem dijelu pobudnice, u kojem se ponajviše potvrđuje nauka

¹ Usp. J. FUCHS, *Argomentazione deontologica e teleologica*, u ID., *Essere del Signore. Uno corso di teologia morale fondamentale*, PUG, Roma 1981, 181—185; S. PRIVITERA, *Le argomentazioni etico-normative* u AA.VV., *Trattato di etica teologica, I — il fenomeno morale*, EDB, Bologna 1981, 67—71; B. SCHÜLLER, *'Teleologisch' und 'deontologisch' als termini technici normativer Ethik*, u ID., *Die Begründung sittlicher Urteile. Typen ethischer Argumentation in der Moralthologie*, Patmos, 2. Aufl., Düsseldorf 1980, 282—298; usp. ondje, 57; 173—176; 273; R. GINTERS, *Typen ethischer Argumentation. Zur Begründung sittlicher Normen*, Patmos, 1976, osobito *Deontologische Normierungstheorien*, 17—50; D. COMPOSTA, // *consequenzialismo, una nuova corrente della «Nuova Morale»*, u *Divinitas* 25 (1981), 127—156 (vrlo kritički čl. o »konsekvencijalizmu«); J. R. CONNERY, »Catholic Ethics: Has the Norm for Rule-Making Changed?« u *Theological Studies* 42 (1981), 232—250 (umjereno kritički čl. o »proporcionalizmu«); R. ME CORNICK, »Bioethics and Method« u *Theology Digest* 29, (1981), 303 sl. (čini se da autor i drugi iz skupine nisu »teleolozi«, više »deontolozi blažeg oblika«). Ali sve te distinkcije ne tumače se uvijek jednako ni s jednakom jasnoćom.

Humanae vitae, tada te zadatke Papa ne prikazuje kao »dužnosti« u nekom »zapovjedničkom« smislu, kao kad npr. general zapovijeda vojnicima, nego ih obrazlaže kao »zvanje«, »poslanje«, »dar«, »poseban poziv«, »dostojanstvo«, plod »ljubavi« za uzvišeno služenje čovječanstvu i Crkvi. Ipak te distinkcije možda nije uvijek moguće a ni objektivno pravedno primijeniti na intuiciju teksta dokumenta FC, jer ona ima vlastiti karakter.

Neke značajke i novosti

Katolička obitelj ima specifično poslanje i jedinstveno mjesto u suvremenom svijetu. »Familiaris consortio« njezin je program, ako uzmemo u obzir sve kulture i civilizacije i ako poštujemo posebne okolnosti i situacije svakog kulturnog kruga, ambijente naroda i prilike krajevnih Crkava. Taj program nije razumljiv ako mu se prilazi isključivo kritički sa sociološkog, psihološkog, ili posve znanstvenog gledišta. Treba ga čitati i meditirati »svjetlom vjere«, prihvatiti ga kao vjernik — »ut fidells christianus«. Tada je isti program »magna carta«, tj. veličanstveni vodič u doktrinalnom i u pastoralnom vidiku. Ključ kojim otvaram ta vrata i ulazim u čitanje dokumenta jest »Božji naum« (FC U—16) o braku i obitelji. Znači, izvor iz kojeg crpe dokument jest »Mudrost« (usp. FC 8 i 10) Boga koji je »stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku: pozivajući ga ljubavlju na postojanje, istodobno ga je pozvao na ljubav« (FC 11,1). Ta je Mudrost u isto vrijeme Mudrost križa i uskrsnuća.

Čini se da do sada još nikad u povijesti Crkva nije izrazila tako zaokruženu i kompletnu sliku o obitelji, napose, u njezinoj četverostrukoj zadaći: da obitelj u svojem originalnom »identitetu« bude onakva kakvu je zamislio Stvoritelj; da bude »na službu životu« u svojem dvostrukom momentu: u velikodušnom rađanju i savjesnom odgoju djece; da sudjeluje u pravilnom »razvoju društva«; da sudjeluje u »životu i u poslanju Crkve«: kao »domaća Crkva« ona je najprikladnije »mjesto« gdje se spontano živi vjera i gdje se evangelizira, gdje se razgovara s Bogom u međusobnom posvećivanju; no to su već novi naglasci. Dakle, obitelj ne može biti u sebe zatvoreni sistem. Ona je »otvorena« prema van, ali u tom smislu da se ta »otvorenost« ostvaruje u samoostvarenju unutar obitelji. Tako obitelj postaje srž, jezgra, središte svake kulture.

Ton dokumenta realističan je i pretežno pastoralan, ali, kako smo naglasili, prebogat doktrinalnim vidicima kao malokoji te vrste. Crkva se pred svijetom ne ispričava ako proročki potiče da se ide i protiv struje današnjeg općeg hedonistički-potrošačkog mentaliteta, napose, kad snaž-

" J. TOMKO, cit. dj. (usp. bilj. 13), str. 19.

no brani život i osnovne vrijednosti ljudske osobe, »kao što to, uostalom, čini i u pitanju mira i rata, gladi, dostojanstva i prava čovjeka«. ^

Nisu rijetki koji tvrde da u dokumentu FC nema ništa novo.*" Čuvši da FC nije »ispravila« ili, štoviše, »oborila« nuku *Humanae vitae* nego, naprotiv, da ju je potvrdila, što su sinodalni oci jednodušno učinili, taddi dokument o obitelji više nije bio zanimljiv.*' Drugi, naprotiv, misle da se s tim dokumentom ne može mjeriti ni jedan od dosadašnjih dokumenata Crkvenog učiteljstva o tom predmetu, ne samo s pastoralnog vidika nego upravo doktrinalno i teološko-etički. Recimo da je to crno-bijela tehnika, ali čujmo što kaže B. Haring, koji je sklon radije pohvaliti manje nego više, kad se radi o takvom papinskom aktu: »Nema sumnje da se radi o značajnom dokumentu, pa ako padne na plodno tlo, za neko će vrijeme postati velik blagoslov kršćanskim obiteljima, čitavoj Crkvi i društvu.«*^

Pobudnicu FC možemo svakako uspoređivati s odličnim papinskim enciklikama, jer je plod najozbiljnijeg dugotrajnog studija. Štoviše, ne samo studija jednog čovjeka, pa bio on genijalan i izvanredno nadahnut, nego je ta egzortacija plod rada cijele Crkve prisutne na Sinodi biskupa, sa svim golemim pripremnim radom, radom na Sinodi i 13 mjeseci rada nakon Sinode.

Htjelo se, po zakonima hermeneutike, primijeniti nauku Evanđelja na zahtjeve vremena u trajnom predanom učenju Crkve, nadasve u kontinuitetu učenja Drugog vatikanskog sabora. Željeli su se u svjetlu Evanđelja vidjeti novi problemi obitelji, koji su već tu i koji nastaju, na primjer obitelji selilaca, ideološki razdijeljene obitelji, »brakovi na pokus«, slobodne veze, okolnosti katolika koji su vjenčani samo građanski, rastavljene, rastavljene i nanovo vjenčane samo civilno, zatim problemi osoba ovisnih o drogi, tjelesno ili duševno prikraćenih, bez obitelji, itd.

-> Isto, str. 14—17.

Usp. N. MARTIN, »'Familiaris consortio' im Licht des Glaubens« u *Communio* U (1982), 258—259: navodi neka imena; F. BÖCKLE, nav. dj. (usp. bilj. 3), 168—170.

" Usp. N. MARTIN, *La famiglia passato o futuro*, u FCC (usp. bilj. 13), 23: »Sociologija treba da postane svjesna, protiv opčeraširene predrasude, da se ovdje ne radi jednostavno o 'seksualnom životu' i njegovoj regulaciji nego o mnogo širem kontekstu.« Istu misao na drugi način izražava i kard. J. RATZINGER, *Brief an die Priester, Diakone und an alle im pastoralen Dienst Stehenden*, München 1980, 3—4: »Očito, njemački je tisak od početka Sinode (1980.) stavio sebi u zadatak shemu prema kojoj je promatrao Sinodu upravljenu na to da potvrdi ili opozove *Humanae vitae* i, prema tome, da je prosuđuje isključivo iz pozitivnog ili negativnog stajališta prema toj enciklici. Samo tako tumači se, npr. da je jedan raširen i poznati dnevnik donio izvještaj o mojoj prvoj relaciji pod naslovom 'Ratzinger potvrđuje zabranu pilule'. U cjelokupnom međunarodnom tisku nisam naišao na takvu budalaštinu. Tako uskim vidokrugom nije se moglo razumjeti ništa od rasprava na Sinodi. A ta je, vjerno istoj shemi, bila prikazana kao borba između onih koji su bili protiv, odnosno za regulaciju poroda; znači, bitka između napadača i branilaca enciklike. Budući da pri glasanju nikome nije palo ni na pamet da niječe nauku enciklike, nije ostalo drugo nego izvrnuti ruglu čitavu Sinodu.«

« B. HARING, nav. dj. (usp. bilj. 3), str. 5.

Već je novost da je obitelj temeljito prikazana u cjelokupnoj svojoj problematici, pa ako se do sada, prije svega, inzistiralo na teologiji braka i obitelji, u ovom dokumentu postavljaju se *premise* za novu, životu bližu i biblijski dublju teologiju braka i obitelji. Tu se susreće novo vrednovanje onoga što se zove »osjećaj vjere« (*sensus fidei*), i to na razini učiteljstva. Novi su naglasci i na pojmu »povijesti« kao plodu ljudskih nerijetko, suprotnih sloboda, u ovoj novoj kulturi koja se pojavljuje i koja izaziva novu potrebu »obiteljske kulture« i novog, autentičnog »obiteljskog humanizma«. Novi su kriteriji za *inkulturaciju*, napose, za pojedine kulture koje, doduše, siromašne tehnologijom, ne oskudijevaju ljudskom mudrošću i ljudskim vrijednostima.

Nov je način kako se izlaže »Božji naum« o čovjeku i o ženidbi, u čemu se zrcali posebna teološka antropologija pape Ivana Pavla II. S tim je u vezi i nova definicija braka i obitelji, bez sumnje, važan objekt budućeg studija sličnih definicija — sve tamo od prve Crkve, preko Otaca, koncila, učenja teologa, napose jurista, do danas. Sve je postavljeno na osnovicu »ljubavi«, sve izlazi iz »ljubavi«, sve zahtijeva »ljubav«, sve završava u »ljubavi«: ne bilo kakvoj ljudskoj ili senzitivnoj nego ljubavi ukoliko je odraz, slika i prilika Božje trinitarne ljubavi (usp. FC 11 sl), što je tipična nauka sadašnjeg pape ne samo u FC nego i u njegovim katehezama srijedom prigodom generalnih audijencija.^

Zadaci supruge i obitelji prikazani su kao »poziv« i »zvanje«, ne kao »dužnosti«, što smo već spomenuli, na primjer zadatak da budu »zajednica u jedinstvu« i u »poštovanju dostojanstva pojedinih osoba koje tu zajednicu tvore«. Novi su naglasci odgojnog zadatka roditelja u recipročnom odnosu: obitelj — društvo. Tu je lijep, i opet nov, uravnotežen traktat o ženi i njezinim prvotnim i drugotnim zadacima, s mnogo ljudskog razumijevanja uloge žene, majke, odgajateljice djece, javne radnice. Posebno se govori i o mužu, ocu, djetetu, o starcima u obitelji.^{3*}

Bilo bi vrlo korisno ovaj dokument usporediti s drugim dokumentima učiteljstva o braku i obitelji kroz povijest, osobito, s obzirom na neka hitnija teološka pitanja, sve tamo od pape Benedikta XIV. (1740.—1758.) pa do Pija XI. i Pija XII., Drugog vatikanskog sabora, te s najnovijim pripadnim dokumentima koji obrađuju tu temu. Sinoda je dala poticaj, a FC program novog studija, novog pastoralnog žara, poleta, zauzimanja.^

Upućujem na 5 izašlih knjižica tih kateheza u ed. Paoline, Roma 1981. i 1982., u seriji *Magistero* 58, 60, 68, 86, 87; usp. GIOVANNI PAOLO II, »Il matrimonio come sacramento chiarisce il significato sponsale e redentore dell'amore«, u *L'Osservatore Romano*, Anno CXXII — N. 291 (16. dicembre 1982), 1—2.

3* J. TOMKO, nav. dj., 17—2P; usp. D. TETTAMANZI, nav. dj. (usp. bilj. 4): *Le »novità« della »Familiaris consortio*, ondje, 22—30.

Usp. *Insegnamenti Pontifici — I: Il Matrimonio*. Introduzione e Indici di Monaci di Solesmes, 2a ed. aggiornata, ed. Paoline, Roma 1965 (papinski tekstovi o žc-

Zaključak

Nema sumnje, Sinoda biskupa 1980. bila je događaj prvoga reda u krilu Crkve. Odviše smo bili pod utjecajem evropskog negativnog tiska koji je gotovo sve gledao pod vidikom nekih problema *Humanae vitae*, napose pod vidikom kontracepcije. Takva gledanja nadahnutu tipičnim duhom današnjeg vremena, nemaju, na žalost, veze s »Božjim naumom« o braku i obitelji, kako je to jasno pokazao papa Ivan Pavao II, dokumentom *Familiaris consortio*.

Crkva se usuđuje progovoriti *istinu* o tom važnom ljudskom području, bez obzira na kritiku i na tituliranje: »zastarjelo«, »izašlo iz mode«, »nepsihološki«, »daleko od današnjih socioloških podataka«, »protiv općeg iskustva mladih«, »ne računajući s drukčijom praksom većine«, itd. Crkva, naime, ne tumači svoju nauku nego Božju koju nije vlasna mijenjati nego obrazlagati, braniti i pedagoški je predavati naraštajima. U tom smislu ta se Sinoda nadovezuje na prijašnje Sinode biskupa, s jasnim zadacima bračno-obiteljske obnove.

Manje je važno kalkve su na Sinodi bile struje među očima, kakvom su se antropologijom vodili a da sami vjerojatno o tome nisu ni razmišljali. Važna je nakana Sinode, njezin obilan doprinos, važnai je čista i odličnim stilom iznesena nauka u dokumentu FC, u kojem još posebno dolazi do izražaja drhtaj duše i jasnoća uma pape Ivana Pavla II. kad tumači Božju ustanovu braka i obitelji. Obitelj mu je prva životna briga kao znanstvenika i teologa, kao svećenika i pastoralnog radnika, kao biskupa i Kristova Namjesnika na zemlji.

THREE THEOLOGICAL CURRENTS AND TWO ANTHROPOLOGIES AT THE BISHOPS' SYNOD ON FAMILY, 1980

Summary

The author connects the information about the sixth Synod of Bishops in 1980 and the introduction into the apostolic exhortation of the Pope John Paul II *Familiaris consortio* — about the duties of the Christian family in the contemporary world. The article would like to be a comment into the introductory numbers (FC 1 — 3).

It informs us about the study way of the Synod, about the connection with previous Synods because of the service of the Church to the family. It speaks about the material and formal object of the documents of the FC, with the wish that one should see the importance of the moment of the faith, since it is only through it that the attitude of the Synod and the doctrine of the documents is explained. Then it speaks about the addressees of the exhortation and about the specific purpose of the renewal of marriage and family.

In its second part the article is a theological discussion on the methodology of the Synodal Fathers as it is revealed in their interventions. There are three currents or tendencies: two of them are theological and one pastoral, each of them having its adherents. The first and the second ones are concerned with the »contents« of the message and they could be aligned into »deontologists« or into »teleologists« accordingly, with the traits of two different anthropologies. The third ones are concerned with the »parenthesis« or with the way of conveying the message. The document FC shows the traces of all these three tendencies but it surpasses them with the biblical and theological intuition which could be barely aligned into these schemes.

At the end the author appraises some important characteristics of the exhortation FC and some more important novelties which open ways and perspectives for the further study of the theological and ethical doctrine of the FC.